

ՉԱՐՄԱՆԱԼԻ ԳԱՆԳԱՏԻ ՄԵԼ ԼՈՒԾՄՈՒՆԵՔ.

Չարմանալի գանգատ ըսածնիս այն գանգատն է որ զանազան կողմերէ երկու երեք տարիէ իմեր ուղղակի եւ անուղղակի խալիպեան Ուսումնարանին Գրասենեակը կհասնի. այսինքն թէ ինչն համար Գերասարսիս Առաջնորդը չնայի որ Տպարանին, Ամսագրոյն եւ Գրասենեակին ամէն գործերն ալ կանոնաւոր եւ անսխալ եւ գեղեցիկ ու փառաւոր կերպով կատարուին ամեն կողմանէ: Ո՛րչափ ալ իրաւացի լինի այս գանգատը շատ բանի մէջ, — թէպէտ եւ այն եւս ոչ առանց պատճառի, — զարմանալի է կըսեմք՝ անոր համար որ գանգատողները մտքերնին դրածի պէս մը կերեւան թէ Գեր. Առաջնորդը՝ թէ Ուսումնարանին եւ թէ անոր տպարանին ու գրասենեակին ոչ միայն չիմնադիրն ու ընդհանուր Վերատեսուչն է, հապանաեւ անոնց մէջի ամէն մանր գործողութիւնքն ալ միշտ եւ անպատճառ նորա աչքէն ու նորա ձեռքէն կանցնին: Կարծես թէ, օրինակի համար, մտքերնին դրած են որ Մասեաց Աղաւնդոյն ոչ միայն գլխաւոր խմբագրիչն ու քննիչն է Գեր. Առաջնորդը, այլ եւ ինքն է անոր շարողը, տպողը, ծալողը, կարողը, համրողը, Ժողովողը, ծրար կապողը, վրան հասցէներ գրողը կամ կպցընողը, թրդթատարին յանձնողը, բաժանորդներէն ըստակն ընդունողը, հաշիւ բռնողը, եւ այլն, եւ այլն. ուստի եւ կղարմանան թէ ինչպէս կլինի որ երբեմն թերթերը ծուռ ծալուած են, երբեմն կարուածքը գէշ, երբեմն հասցէն սխալ... խելքերնին չհասնիր թէ Առաջնորդը ինչպէս կրնայ այնպիսի անմտադրութիւններ ընել: — Օրացոյց կապուի. մէջը սխալ մը կտեսնեն, թէ եւ փոքրիկ սխալ. Առաջնորդին բրած սխալն է կըսեն. — այն գնեմք թէ բան չէ. — բայց 1860-ի օրացուցին կազմը տեսնելով՝ ոմանք սաստիկ գանգատեր էին Առաջնորդին վրայ որ այնպէս լոկ սոսընձով կպցուցեր է օրացոյցներուն կողքն ու իրենց յուղարկեր է՝ առանց կարելու: Իսկ այս տարուան օրացոյցը տեսնելով որ բաւական լաւ ու կոկիկ կազմուած է, ամէն մարդ հաւնեւ է, անշուշտ մտքերնին գնելով որ կազմողը յառաջագիմութիւն ըրեր է կազմարարութեան արհեստին մէջ...

Ասոնք տեսնելով հարկ կհամարիմք ծանուցանել ամենուն թէ Գեր. Առաջնորդը այս ամենայն մանր գործողութեանց անմիջապէս եւ անձամբ մտադրութիւն ընելու ոչ պարտք ունի, ոչ Ժամանակ, եւ ոչ գլխաւորութիւն.

անոր համար ինքը կարգ եւ կանոն գրեր է որ ուսումնարանին, տպարանին, գրասենեակին եւ ամսագրոյն գործերը յանձնուին իրեն ընտրած եւ որոշած պաշտօնատէրներուն, որք պիտի գիտնան եւ գիտեն իրենց պարտքն ու իշխանութեան չափը, եւ միայն իրենց իշխանութենէն վեր եղած բաներուն մէջ Գեր. Առաջնորդին հրամանը կհարցընեն եւ կընդունին, եւ ըստ այնմ կգործեն (*):

Այսպէս ահա խալիպեան Ուսումնարանին ունի իրեն Տեսուչը (инспекторъ), որ է Պ. Սարգիս Աւետիքեան Տիգրանեան, եւ անոր յանձնուած է ուսումնարանին անմիջական կառավարութիւնը՝ թէ ուսումնական, թէ բարոյական եւ թէ անտեսական մասանց կողմանէ: Տպարանը ունի իրեն Տպագրապետը (управитель), որ է Պ. Շմիթ, եւ անոր յանձնուած է տպարանին անմիջական կառավարութիւնը: Գրասենեակն ունի իրեն Տեսուչը, որ է Ներքոյգրեալ Գրիգոր Տէօրլէթեան, եւ անոր յանձնուած է գրքերուն կազմին, ծախելուն, այլ եւ այլ տեղեր յուղարկելուն եւ հաշիւները բռնելուն հոգը: Նմանապէս եւ ամսագրոյն խմբագրատունը ունի իրեն Տեսուչ՝ Պ. Բառաուելովը, որոյ պաշտօնն է Մասեաց Աղաւնդոյն եւ Ծիածանին բաժանորդաց անունները ցուցակը անցընել, փողերը հաւաքել, հաշիւները բռնել, տետրակները պատրաստել տալ, թղթատարին յանձնել, եւ այլն: Իրաւ է որ այս բաներէս մէկուն վերաբերեալ ինչ խնդիր որ ուղղակի առ Առաջնորդն գայ, նա խսկոյն կյանձնէ այն խնդիրները գրողները լաւ կընեն՝ եթէ փոխանակ Գեր. Առաջնորդին այս ներուժիւնը տալու՝ ուղղակի գրեն «Առ Տեսուչ խալիպեան Ուսումնարանին, կամ Առ Տեսուչ Տպարանի կամ Գրասենեակի կամ Խմբագրատան խալիպեան Ուսումնարանին» եւ այլն, եւ գիտնան որ իրենց խնդիրը նոյնպէս փութով եւ սիրով կկատարուի, եւ եթէ օրինաւոր գանգատ մը ունին՝ կղարմանուի կամ կլուծուի:

Տեսուչ Գրասենակի խալիպ. Ուսումնար.
ԳՐԻԳՈՐ ՏԵՕՐԼԵԹԵԱՆ.

(*) Որոշուած է որ ամիսը մէյմը ամենայն պաշտօնատետրք կհաւաքուին Գեր. Առաջնորդին քովը, եւ զանազան հարկաւոր խնդրոց վրայ խորհուրդ կընեն՝ իրարեկարգութիւն եւ իյառաջողիմութիւն գործոց ուսումնարանին եւ անոր վերաբերեալ տեղերուն: